

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه:

جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی توریسم

عنوان:

مکان یابی سایت های اقامتی نواحی جنگلی

مطالعه موردی: جنگل های ارسباران

تحقیق و نگارش:

عین الله صادقی

استاد راهنما:

اکبر اصغری زمانی

استاد مشاور:

عبدالله فرجی

مهر ۱۳۹۱

تقدیم به گل‌های معطر زندگانی ام

پدر و مادر
❖

و

همسر صبورم

چکیده:

در دهه های اخیر شاهد افزایش گردشگری به ویژه اکو توریسم در جهان بوده ایم. که موجب ازدحام گردشگران در نواحی طبیعی و بکر شده است. چنین ازدحام در مناطق طبیعی نیاز به خدمات و زیر ساخت های لازم خود را دارد. چنین خدمات و زیر ساخت ها نیاز به برنامه ریزی کلان در سطح ملی، منطقه ای، محلی را می خواهد. یکی از این زیر ساخت ها و خدمات که تعیین کننده سطح رفاه گردشگران می باشد. ایجاد سایت ها و کمپ های گردشگری در مناطق جنگلی و طبیعی است. تا گردشگران به صورت برنامه ریزی شده از ظرفیت تحمل مناطق استفاده نمایند. تا آسیبی به مناطق طبیعی و بکر وارد نشود دسترسی سریع، به موقع دوری از خطرات طبیعی و انسانی به این مراکز خیلی مهم می باشد. بنابراین بحث مکان یابی سایت های گردشگری و توزیع بهینه آن ها به گونه ای که بتواند در بالا بردن سطح رفاه گردشگران و تأمین سلامت آن ها تأثیر داشته باشند خیلی مهم است. امروزه با عنایت به متغیر های مختلف در برنامه ریزی ها، استفاده از مدل ها و نرم افزارها برای برنامه ریزی استفاده می نمایند، که سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS که قابلیت های خوبی در دریافت، ذخیره سازی، ساخت و پردازش و به روز کردن اطلاعات و ارائه نتایج به صور مختلف دارد. به عنوان ابزار توانمند، در برنامه ریزی ها مورد توجه قرار گرفته است. و به نظر می رسد که استفاده از این سیستم با در نظر گرفتن شرایط و خصوصیات مختلف پدیده های کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در مکان گزینی صحیح سایت های گردشگری نسبت به روش ها و مدل های دیگر مناسب بوده و جامعیت داشته باشد. در این پژوهش به منظور ارزیابی وضعیت موجود سایت های گردشگری، منطقه ارسباران که در زمره مناطق توریستی قرار دارد. به عنوان منطقه مورد مطالعه انتخاب شده است.

کلمات کلیدی: مکان یابی، سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)، تحلیل مکانی، مدل شاخص همپوشانی وزن ها، بانک اطلاعات داده ها، سایت های گردشگری

فهرست مطالب

۲	1-1 مقدمه.....
۲	۲-۱ بیان مسئله.....
۴	1-3 سؤالات تحقیق.....
۴	1-4 فرضیات تحقیق.....
۵	۵-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۵	1-6 اهداف تحقیق.....
۵	۱-۶-۱ اهداف کلی.....
۵	۲-۶-۱ اهداف جزئی.....
۵	۷-۱ روش تحقیق.....
۶	1-8 مدل AHP.....
۶	۹-۱ روش گرد آوری اطلاعات.....
۷	۱۰-۱ مشکلات و محدودیت‌های تحقیق.....
۸	۲ فصل دوم.....
۹	2-1 مقدمه.....
۹	۲-۲ تعاریف و مفاهیم.....
۹	2-2-1 گردشگری.....
۱۰	۲-۲-۲ تأسیسات گردشگری.....
۱۰	۳-۲-۲ جاذبه گردشگری.....
۱۰	۴-۲-۲ توریسم اقلیمی (کلیماتوریسم).....
۱۰	۵-۲-۲ اکو توریسم.....
۱۰	۶-۲-۲ گردشگری کوهستان.....
۱۰	۷-۲-۲ ظرفیت اقامتگاه.....
۱۱	۸-۲-۲ تفرج.....
۱۱	۹-۲-۲ توسعه تفرجگاه های کوهستانی.....
۱۱	۱۰-۲-۲ توسعه تفرجگاه‌ها در مناطق ییلاقی.....
۱۱	۱۱-۲-۲ توریسم جنگل.....
۱۱	۳-۲ مفاهیم محیط زیست.....
۱۱	۱-۳-۲ ظرفیت برد.....

۱۲	۲-۳-۲ تئوری و مفهوم ظرفیت برد.....
۱۲	۳-۳-۲ مفاهیم و مباحث تئوریک ظرفیت برد.....
۱۲	۱-۳-۳-۲ ظرفیت برد طبیعی.....
۱۲	۲-۳-۳-۲ ظرفیت برد انسانی.....
۱۳	۳-۳-۳-۲ انواع ظرفیت برد.....
۱۳	۴-۳-۳-۲ روش‌های برآورد ظرفیت برد.....
۱۴	۴-۲ ظرفیت برد فیزیکی.....
۱۴	۱-۴-۲ ظرفیت برد واقعی (Rcc).....
۱۴	۲-۴-۲ ظرفیت برد موثر (Ecc).....
۱۴	۵-۲ سایت گردشگری.....
۱۵	۶-۲ کمپ (اقامتگاه).....
۱۵	۷-۲ اهمیت دسترسی.....
۱۵	۸-۲ مکان یابی.....
۱۶	۹-۲ پیشینه تحقیق.....
۱۷	2-10 شاخص‌های مکان‌یابی.....
۱۸	۱۱-۲ مراحل مکان‌یابی.....
۱۸	۱۲-۲ دیدگاه و تئوری مورد استفاده در مکان‌یابی.....
۱۸	۱۳-۲ ضوابط حقوقی زمین.....
۱۸	۱۴-۲ عوامل جغرافیایی.....
۱۸	۱-۱۴-۲ موقعیت.....
۱۹	۲-۱۴-۲ جهت جغرافیایی.....
۱۹	۳-۱۴-۲ توپوگرافی.....
۲۰	۱۵-۲ عناصر و عوامل اقلیمی.....
۲۰	۱-۱۵-۲ شرایط اقلیمی.....
۲۰	۲-۱۵-۲ ارتفاع.....
۲۰	۳-۱۵-۲ آب و هوا.....
۲۱	2-15-4 باد.....
۲۱	2-15-5 آب.....
۲۲	۱۶-۲ عناصر زمین‌شناسی و ژئومورفولوژی.....
۲۲	۱-۱۶-۲ شکل زمین.....

۲۲	۲-۱۶-۲ زمین شناسی و خاک شناسی.....
۲۲	۳-۱۶-۲ مشخصات سنگ بستر.....
۲۲	۴-۱۶-۲ خاک.....
۲۳	۱۷-۲ مناطق حفاظت شده.....
۲۳	۱۸-۲ معیارهای زیست محیطی مکان یابی سایت‌های گردشگری.....
۲۴	۱۹-۲ ارزیابی زیست محیطی.....
۲۴	۲۰-۲ عوامل اقتصادی اجتماعی.....
۲۴	۱-۲۰-۲ وضعیت اقتصادی.....
۲۵	۲-۲۰-۲ نیازهای اجتماعی.....
۲۵	۲۱-۲ مکان یابی و ابعاد توسعه پایدار.....
۲۶	۲۲-۲ کاربری فعلی و آتی زمین.....
۲۶	۲۳-۲ معیارهای موثر بر مکان‌یابی سایت‌های تفرجگاهی.....
۲۷	2-24 تأسیسات اقامتگاهی و انواع مختلف آن.....
۲۹	۲۵-۲ انواع تفرج از نظر میزان توسعه :.....
۳۰	۲۶-۲ نتیجه گیری فصل دوم.....
۳۱	۳ فصل سوم.....
۳۲	۱-۳ مقدمه.....
۳۳	۲-۳ مواد.....
۳۳	۳-۳ روش‌ها.....
۳۳	۴-۳ مدل‌های مکان یابی در GIS.....
۳۳	۵-۳ تعریف مدل.....
۳۴	3-6 مدل منطق بولین.....
۳۴	۷-۳ تعریف AHP.....
۳۴	3-8 فرآیند تحلیل سلسله مراتبی AHP.....
۳۵	۱-۸-۳ مزایای فرآیند سلسله مراتب تحلیلی.....
۳۶	۲-۸-۳ معایب.....
۳۶	۹-۳ اصول فرآیند سلسله مراتبی.....
۳۶	3-10 مدل فرآیند سلسله مراتبی.....
۳۷	۱۱-۳ محاسبات وزن‌های نسبی.....

۳۷	۱۲-۳ ادغام وزن های نسبی
۳۹	۱۳-۳ مراحل مکان یابی در GIS
۴۱	۱۴-۳ نتیجه گیری فصل سوم
۴۲	۴ فصل چهارم
۴۳	۱-۴ مقدمه
۴۴	۲-۴ ویژگی های طبیعی
۴۴	۱-۲-۴ موقعیت جغرافیایی و وسعت
۴۵	۲-۲-۴ توپوگرافی
۴۵	۳-۴ زمین شناسی و ژئومورفولوژی
۴۷	۴-۴ آب و هوا و اقلیم منطقه
۴۷	۱-۴-۴ توده های هوایی موثر بر محدوده مطالعاتی
۴۸	۲-۴-۴ ریزش های جوی
۵۰	۳-۴-۴ تعداد روزهای یخبندان
۵۰	۴-۴-۴ رطوبت نسبی
۵۱	۵-۴-۴ دما
۵۲	۶-۴-۴ باد و جریان های هوایی
۵۲	۵-۴-۴ منابع آب در منطقه ارسباران
۵۳	۱-۵-۴ منابع سطح الارضی (وضعیت رود خانه ها)
۵۴	۶-۴-۴ آب های زیر زمینی
۵۵	۷-۴-۴ خاک
۵۶	۸-۴-۴ پوشش زیستی
۵۶	4-8-1 جنگل
۵۸	۲-۸-۴ مراتع
۵۹	۳-۸-۴ پوشش گیاهی
۶۰	۴-۸-۴ پوشش جانوری
۶۱	۹-۴-۴ ویژگی های انسانی
۶۱	۱-۹-۴ تحولات جمعیتی منطقه ارسباران
۶۱	۱-۱-۹-۴ جمعیت
۶۱	۲-۱-۹-۴ ترکیب جنسی جمعیت در ارسباران :
۶۲	۲-۹-۴ ویژگی های اقتصادی منطقه ارسباران

۶۲	۱-۲-۹-۴ زراعت و باغداری:
۶۳	۲-۲-۹-۴ دامداری
۶۳	۳-۲-۹-۴ طیور
۶۳	۴-۲-۹-۴ زنبور داری
۶۴	۱۰-۴ مکان یابی سایت‌های گردشگری در محیط GIS
۶۴	۱-۱۰-۴ ارزش گذاری و وزن دهی به لایه‌ها
۶۵	۲-۱۰-۴ نقشه توپوگرافی منطقه ارسباران
۶۶	۳-۱۰-۴ شیب (slope)
۶۷	۴-۱۰-۴ جهت شیب (aspect)
۶۸	۵-۱۰-۴ شبکه ارتباطی
۶۹	۶-۱۰-۴ آثار تاریخی و فرهنگی
۷۰	۷-۱۰-۴ شهرها، روستاها، سکونت گاه‌ها
۷۲	۸-۱۰-۴ رودخانه‌ها
۷۴	۹-۱۰-۴ مناطق حفاظت شده
۷۵	۱۰-۱۰-۴ سدها
۷۶	۱۱-۱۰-۴ جاذبه های گردشگری
۷۷	۱۲-۱۰-۴ لغزش
۷۷	۱۳-۱۰-۴ گسل
۷۸	۱۴-۱۰-۴ پوشش گیاهی
۷۹	4-10-15 خاک‌ها
۸۰	۱۶-۱۰-۴ زمین‌های کشاورزی:
۸۱	۱۷-۱۰-۴ کاربری‌ها
۸۳	۱۸-۱۰-۴ تحلیل پراکنش عناصر گردشگری منطقه ارسباران
۸۴	4-10-19 همپوشانی لایه های اطلاعاتی با استفاده از مدل AHP
۸۵	۲۰-۱۰-۴ مکان یابی نهایی بر اساس شاخص‌ها
۸۵	۱۱-۴ نتیجه گیری فصل چهارم
۸۶	۵ فصل پنجم
۸۷	۱-۵ خلاصه و نتیجه گیری
۸۸	۲-۵ آزمون فرضیات
۹۳	5-3 پیشنهادها و راهکارها
۹۳	۴-۵ منابع داخلی

- ۵-۵ منابع خارجی ۹۸
- ۶-۵ منابع اینترنتی: ۱۰۰

فهرست جداول

- جدول شماره (۲-۱) جدول جهات جغرافیایی ۱۹
- جدول شماره (۳-۱) ارزش گذاری شاخص‌ها نسبت به هم ۳۵
- جدول شماره (۳-۲) نسبت سازگاری ۳۷
- جدول شماره (۴-۱) ارتفاع و حجم بارندگی در طبقات ارتفاعی ارسباران ۴۵
- جدول شماره (۴-۲) ارتفاع بارندگی ماهانه به تفکیک واحد های هیدرولوژیک ارسباران شمالی ۴۶
- (جدول شماره ۳-۳) میانگین ماکزیمم درجه حرارت ماهیانه و سالیانه واحد های هیدرولوژیک محدوده مطالعاتی ۴۸
- جدول شماره (۴-۴) ویژگی های فیزیو گرافیکی واحد های هیدرو لوژیک حوضه ارسباران ۴۹
- جدول شماره (۴-۵) مساحت واحد های هیدرو لوژیک و درصد آن‌ها نسبت به کل منطقه ۵۰
- جدول شماره (۴-۶) نام جنگل‌های ارسباران در یک نگاه ۵۴
- جدول شماره (۴-۷) جمعیت شهری، روستایی و جمعیت کل ۵۷
- جدول شماره (۴-۸) نرخ با سواد و بی سواد (به تفکیک زن و مرد) شهرستان‌های ارسباران ۵۷
- جدول شماره (۴-۹) جدول شاخص‌ها ۶۰
- جدول شماره (۴-۱۰) جدول وزن دهی شیب ۶۱
- جدول شماره (۴-۱۱) جدول ارزش دهی زمین‌های محدوده منطقه ارسباران بر حسب جهت شیب ۶۳
- جدول شماره (۴-۱۲) وزن دهی برای فاصله از راه‌ها ۶۴
- جدول شماره (۴-۱۳) فاصله از آثار تاریخی ۶۵
- جدول شماره (۴-۱۴) جدول ارزش دهی به حریم روستاها محدوده منطقه ارسباران ۶۶
- جدول شماره (۴-۱۵) جدول ارزش دهی به حریم شهرهای ارسباران ۶۶
- جدول شماره (۴-۱۶) جدول ارزش دهی به حریم رودخانه‌ها محدوده منطقه ارسباران ۶۸
- جدول شماره (۴-۱۷) جدول ارزش دهی به حریم مناطق حفاظت شده محدوده منطقه ارسباران ۶۹
- جدول شماره (۴-۱۸) جدول ارزش دهی به حریم سدهای محدوده منطقه ارسباران ۷۰
- جدول شماره (۴-۱۹) جدول ارزش دهی به حریم نقاط گردشگری محدوده منطقه ارسباران ۷۱
- جدول شماره (۴-۲۰) جدول ارزش دهی به حریم نقاط لغزشی محدوده منطقه ارسباران ۷۲
- جدول شماره (۴-۲۱) جدول ارزش دهی به حریم نقاط غسل محدوده منطقه ارسباران ۷۳
- جدول شماره (۴-۲۲) جدول ارزش دهی به پوشش گیاهی محدوده منطقه ارسباران ۷۴
- جدول شماره (۴-۲۳) جدول ارزش دهی به خاک های محدوده منطقه ارسباران ۷۵
- جدول شماره (۴-۲۴) جدول ارزش دهی به زمین های کشاورزی محدوده منطقه ارسباران ۷۶
- جدول شماره (۴-۲۵) جدول ارزش دهی به زمین های کشاورزی محدوده منطقه ارسباران ۷۷
- جدول شماره (۴-۲۶) جدول وزن دهی به معیارها با استفاده از مدل AHP ۷۹

فهرست نقشه ها

- نقشه شماره (۴-۱) موقعیت استان و منطقه ارسباران..... ۴۰
- نقشه شماره (۴-۲) توپوگرافی منطقه ارسباران..... ۶۱
- نقشه شماره (۴-۳) نقشه شیب منطقه ارسباران..... ۶۲
- نقشه شماره (۴-۴) نقشه جهت شیب منطقه ارسباران..... ۶۳
- نقشه شماره (۴-۵) نقشه شبکه ارتباطی منطقه ارسباران..... ۶۴
- نقشه شماره (۴-۶) نقشه آثار تاریخی منطقه ارسباران..... ۶۵
- نقشه شماره (۴-۷) نقشه روستاهای منطقه ارسباران..... ۶۷
- نقشه شماره (۴-۸) نقشه نقاط شهری منطقه ارسباران..... ۶۷
- نقشه شماره (۴-۹) نقشه رودخانه های منطقه ارسباران..... ۶۸
- نقشه شماره (۴-۱۰) نقشه مناطق حفاظت شده منطقه ارسباران..... ۶۹
- نقشه شماره (۴-۱۱) نقشه سدهای منطقه ارسباران..... ۷۰
- نقشه شماره (۴-۱۲) نقشه نقاط گردشگری منطقه ارسباران..... ۷۱
- نقشه شماره (۴-۱۳) نقشه نقاط لغزشی منطقه ارسباران..... ۷۲
- نقشه شماره (۴-۱۴) نقشه نقاط گسلی منطقه ارسباران..... ۷۳
- نقشه شماره (۴-۱۵) نقشه پوشش گیاهی منطقه ارسباران..... ۷۴
- نقشه شماره (۴-۱۶) نقشه خاک های منطقه ارسباران..... ۷۵
- نقشه شماره (۴-۱۷) نقشه مناطق کشاورزی منطقه ارسباران..... ۷۶
- نقشه شماره (۴-۱۸) نقشه کاربریهای منطقه ارسباران..... ۷۷
- نقشه شماره (۴-۱۹) نقشه کاربریهای منطقه ارسباران..... ۷۸
- نقشه شماره (۴-۲۰) نقشه نهایی منطقه ارسباران..... ۸۰

فصل اول

چهارچوب تحقیق

۱-۱ مقدمه

اکو توریسم و مسایل جانبی آن دیر زمانی نیست که در کشور ما مطرح می‌باشد. البته در گذشته مطالبی با وجه تسمیه اکو توریسم قبلاً مطرح شده بود. با رشد شهرنشینی و ماشینی شدن زندگی انسان و همه نوع آلودگی (هوا، آب، خاک ...) و بیزاری انسان از شهرها و روی آوردن به روستاها (به ویژه کشور های پیشرفته) مسئله اکو توریسم بیش از پیش مطرح می‌باشد. اکو توریسم یک سفر و بازدید زیست محیطی مسئولانه از مناطق طبیعی بکر است که به منظور لذت بردن از طبیعت و درک مواهب آن و ویژگی‌های فرهنگی مرتبط با آن انجام می‌شود، به طوری که باعث ترویج حفاظت گردد و اثرات منفی بسیار کمی از جانب بازدید کنندگان بر محیط به جای گذارد. و شرایطی را برای اشتغال و بهره‌مندی اقتصادی و اجتماعی مردم محلی (بومی) فراهم کند. امروزه طبیعت گردی در میان گونه‌های مختلف گردشگری از جایگاه ویژه و رشد قابل توجهی برخوردار است و در بیست ساله اخیر شاهد گسترش سریع فعالیت‌های طبیعت گردی در سراسر جهان بوده‌ایم و انتظار می‌رود بر شدت این گسترش نیز افزوده شود. به لحاظ تأثیر بالقوه زیادی که اکو توریسم در زمینه محافظت از محیط طبیعی و در اقتصاد بسیاری از کشورها دارد، سازمان ملل متحد تصمیم گرفت که سال ۲۰۰۲ میلادی را به عنوان سال بین‌المللی اکو توریسم اعلام کند و کمیسیون توسعه پایدار این سازمان^۱ و سازمان جهانی گردشگری را موظف به انجام فعالیت‌هایی در این سال ساخت.

۱-۲ بیان مسئله

اکو توریسم یک فعالیت، پدیده و نوعی فلسفه است که اگر بخواهیم معادل فارسی آن را بیاوریم، «بوم گردی»، واژه مناسبی برای آن خواهد بود. همان طوری که طبیعت گردی معادل واژه *nature tourism* یا *Nature-based tourism* است. از طرفی شهر نشین شدن انسان و افزایش جمعیت در شهرها، بشر را بر آن داشته تا به مناطق بکر و طبیعی روی آورد. که اصطلاحاً به آن اکو توریسم می‌گویند. لزوم توجه به مقوله گردشگری زمانی جلوه می‌کند که بر اساس آمار سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۱۰ تعداد ۱۰۰ میلیون مسافرت بین‌المللی صورت گرفته است. و در آمد حاصل از آن بالغ بر ۸۵۰ میلیارد دلار روزانه (۲/۲ میلیون دلار) بوده است. گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین بخش تجاری جهان برای بیش از ۲۰۰ میلیون نفر اشتغال ایجاد نموده است. و یکی از هر ۱۲ شغل از آن گردشگری است. در مجموع می‌توان گفت ۸ درصد مشاغل دنیا به گردشگری اختصاص دارد ایجاد درآمد گردشگری برای دولت‌ها، اکثر کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه را بر آن داشته تا به مقوله گردشگری توجه خاص داشته باشند. گذشته از منافع مالی حاصل از گردشگری این نکته حائز اهمیت است که گردشگری موضوع چند ارزشی از راه کارهای مهم جهت رسیدن به توسعه پایدار محسوب

^۱ - UNEP

می‌شود. زیرا که منبع تمام نشدنی با حداقل اثرات طبیعی زیست محیطی می‌باشد.

گردشگری برای کشورهای دارای جاذبه‌های جهانگردی نظیر ایران می‌تواند به مهم‌ترین منبع کسب درآمد ارزی تبدیل شود. مشروط بر اینکه برنامه‌ریزی صحیح و همه جانبه توأم با آینده‌نگری برای آن تنظیم و اجرا شود. سرمایه‌گذاری جهانی در صنعت گردشگری حاکی از آن است که گردشگری صنعتی از زمره صنایع توزیع‌کننده درآمد است و هنگامی که جهانگرد وارد کشور می‌شود، در مقابل خدماتی که به وی ارائه می‌شود، باید هزینه پرداخت کند و این پرداخت ارزی خواهد بود. لذا این صنعت می‌تواند جایگزین اقتصاد تک محصولی یعنی درآمد نفتی گردد. این صنعت که بعد از صنعت نفت، مهم‌ترین گزینه برای درآمد ارزی در کشور خواهد بود. چون کشور ایران در این موارد یک موقعیت بسیار استثنایی و ممتاز از نظر جذب جهانگرد داشته که آن درآمدهای ارزی هنگفتی را به دنبال خواهد داشت و موضوعات مورد علاقه جهانگردان در ایران به فراوانی یافت می‌شود، که از جمله طبیعت زیبا با خصوصیات اقلیمی و آب و هوایی ویژه، مردمی با فرهنگ و تمدن کهن، آداب و رسوم و سنن باستانی و اسلامی و اماکن بسیار قدیمی با سبک معماری بی‌نظیر که در کمتر کشوری می‌توان پیدا کرد و تنها کشوری است که با داشتن این همه جاذبه‌های جهانگردی، بخش صنعت جهانگردی را به راحتی می‌توان در آن مقبول ساخت. بر اساس آمارهای سازمان جهانی گردشگری رشد اکو توریسم از شتاب بیشتری نسبت به سایر بخش‌های گردشگری برخوردار است. و این اهمیت اکو توریسم و لزوم برنامه ریزی دقیق بر آن را نشان می‌دهد. از طرفی هزینه های گردشگری مطرح است زیرا که برای به وجود آوردن یک سایت یا دهکده گردشگری باید میلیاردها دلار هزینه کرد ، در حالی که اکو توریسم کمترین هزینه را نسبت به آن‌ها دارد (محلاتی،صلاح‌الدین). افزایش آگاهی‌های جهانی نسبت به منابع طبیعی و بکر و دست نخورده باعث برانگیختن موج وسیعی از اکو توریست‌ها جهت بازدید از مناطق مختلف در واقع اکو توریسم به دگر اندیشی بشر درباره فرهنگ ، آموزش و سفر اطلاق می‌شود که به ترویج سیاحت بر مبنای محیط زیست می‌پردازد (شفیع زاده، ۱۳۸۳). قرار دادن مقوله اکو توریسم به عنوان محور اصلی توریسم ایران از توجیه منطقی برخوردار است. چرا که ایران از ویژگی‌های اقلیمی جغرافیایی و زمین شناسی با پتانسیل بالا را برخوردار است. منطقه ارسباران در شمال غربی آذربایجان شرقی مشتمل بر چهار شهرستان اهر، کلیبر، ورزقان و جلفا، یکی از سحرانگیزترین مناطق کشور و جلوه‌گاه شکوه طبیعت در سرزمین اسلامی ایران است. کوه‌های صعب‌العبور و سر به فلک کشیده ارسباران موجب شده است که این منطقه، سال‌های متمادی بافت طبیعی خود را حفظ کرده و چهره استوارش از گزند حوادث روزگار مصون بماند (مخدوم مجید، ۱۳۸۰). با این وجود منطقه ارسباران یکی از محدوده های پرجاذبه و منحصر به فرد برای توسعه اکو توریسم در کشور است. که به دلیل جنگلی بودن و داشتن علفزارها چمنزارها و گونه های مختلف جانوری و پستانداران، از توان بالایی برای توسعه اکو توریسم برخوردار می‌باشد. و می‌تواند در سطوح محلی، ملی و فراملی پذیرای گردشگران بسیاری باشد. هم چنین این منطقه به سبب وجود شرایط طبیعی و قلعه های تاریخی و آثار باستانی پدیده های زیبای جنگلی دره‌ها قله‌ها ، دیوارهای صخره ای

مرتفع و دست نخورده، مناطق حفاظت شده و تنوع غنای گونه ای با مشهورترین مناطق دنیا برابری و رقابت می‌کند. ارسباران به خاطر وجود کوه‌های سرسبز، جنگل‌های زیبا، مراتع غنی و رودهای پرآب، از زیبایی دل‌انگیزی برخوردار است و می‌توان گفت کانون تجمع زیبایی، شکوه و عظمت طبیعت، قدمت تاریخی، تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری است. جنگل‌های ارسباران با ۱۳۰ هزار هکتار وسعت که از شهرت جهانی برخوردار است در مناطق کلپیر، میشه‌پاره، منجوان شرقی و غربی، دیزمار شرقی و کیوان گسترده شده و دارای بیش از ۱۸۰ گونه درختی و درختچه‌ای است. بخشی از جنگل‌های این منطقه با وسعت ۷۸ هزار و ۵۶۰ هکتار در محدوده شهرستان کلپیر قرار دارد و در سال ۱۹۷۶ در شمار اندوخت گاه‌های زیست کره برنامه انسان و کره مسکون^۱ قرار گرفته، محل انحصاری رویش گونه‌های نادری از گیاهان و یگانه زیستگاه یکی از مناطق جنگلی ارزشمند جهان معرفی شده است (مسعود، محمدرضا، ۱۳۸۱).

مراتع ارسباران با ۶۷۴۰۰ هکتار وسعت علاوه بر اینکه رویشگاه گونه‌های متنوع گیاهی است مهم‌ترین منبع تغذیه دام عشایر منطقه محسوب می‌شود. پوشش گیاهی مراتع ارسباران بسیار متنوع است به طوری که بیش از ۷۵۵ گونه آن فقط در منطقه حفاظت شده شناسایی شده است (سرهنگ زاده، ۱۳۷۳). نظر به حفظ پایدار قابلیت‌های اکوتوریستی جنگل‌های مذکور و نیز جلب و جذب بیش از پیش گردشگران خارجی و داخلی به منطقه و نیز تأمین محل‌های اقامتی مناسب در عین رعایت شاخص‌های توسعه طبیعی و انسان ساخت پایدار، ضروری است تا مکان یابی‌های دقیقی به همین منظور در منطقه صورت بگیرد. تا از هرگونه اقدام بدون برنامه ریزی شده ای که منجر به بروز لطمات جبران ناپذیر اکولوژیکی در منطقه گردد، ممانعت به عمل آید. این پژوهش برای نیل به همین منظور بوده و در این راستا پاسخ به سؤالات زیر را ضروری می‌داند.

۳-۱ سؤالات تحقیق

- ۱- آیا برای مراکز اقامتی در محدوده جنگل‌های ارسباران تدابیر برنامه ریزی شده وجود دارد؟
- ۲- آیا شاخص‌های توسعه پایدار در صدور مجوز ایجاد مراکز اقامتی موجود مد نظر بوده است؟
- ۳- آیا مکان یابی مراکز اقامتی ارسباران با استاندارد های مکان یابی روز دنیا مطابقت دارد؟

۴-۱ فرضیات تحقیق

- ۱- سیاست و راهبرد مناسبی در مکان یابی سایت‌های اقامتی در جنگل‌های ارسباران در سطوح مدیریت گردشگری وجود ندارد.
- ۲- بهره‌گیری از شاخص‌های توسعه پایدار اکولوژیکی در تلفیق با مدل تحلیل سلسله مراتبی (الگوی مناسبی برای مکان یابی مراکز اقامتی ارائه می‌نماید).
- ۳- مکان یابی مراکز اقامتی ارسباران با شاخص‌های استاندارد مقبول در مکان یابی روز دنیا فاصله داشته و

برای اکو توریسم منطقه مخرب می‌باشند

۱-۵ اهمیت و ضرورت تحقیق

منطقه ارسباران به واسطه عوامل مختلفی از قبیل آب و هوا، طبیعت بکر و حفاظت شده، آثار تاریخی و فرهنگی و... شاهد افزایش مکان‌های گردشگری بدون برنامه بوده لذا مکان‌های مناسب برای سایت‌های اقامتی در نظر گرفته نشده است. و در بخشی از این منطقه خدمات و زیر ساخت‌های گردشگری متمرکز شده و در نقاط دیگر کمبود آن احساس می‌شود. با توجه به این که سایت‌های اقامتی، به طور مستقیم در تأمین سلامت و امنیت گردشگران و هم چنین تفریحات آن‌ها دخیل می‌باشند، مکان یابی برنامه ریزی شده سایت‌های اقامتی می‌تواند در افزایش درآمد های حاصل از گردشگری، افزایش رضایت‌مندی گردشگران و هم چنین جلوگیری از آسیب رسانی به محیط زیست، موثر واقع شود.

۱-۶ اهداف تحقیق

۱-۶-۱ اهداف کلی

- ارزیابی الگویی علمی مناسب در جهت مکان‌گزینی صحیح فضاهای گردشگری با روش تحلیل سلسله مراتبی^۱
- ارزیابی گزارشی از وضعیت و مشکلات وضع موجود جنگل‌های ارسباران و نحوه توزیع فضا های گردشگری
- ارزیابی الگوها و راهکارهای مناسب برای رفع تنگناها با در نظر گرفتن کاربری‌های مجاور

۱-۶-۲ اهداف جزئی

- تحلیل سازگاری و مطلوبیت برای دست‌یابی به بهترین الگویی مناسب
- تبیین و مفاهیم مربوط مکان‌یابی

۱-۷ روش تحقیق

- این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. به این منظور مراحل زیر طی شده است.
- ۱- جمع‌آوری آمار داده‌ها و اطلاعات توصیفی، رقومی از منطقه مورد مطالعه مانند: داده‌های توپوگرافی، زمین‌شناسی، پوشش گیاهی، کاربری اراضی و...
 - ۲- جمع‌آوری داده‌های اکو توریستی منطقه مورد مطالعه
 - ۳- ارزیابی جاذبه‌های طبیعی در منطقه ارسباران برای توسعه اکو توریسم
 - ۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات و ارائه مدل مناسب جهت ارزیابی توان توسعه اکو توریسم در منطقه مورد مطالعه

ابتدا پارامترهای اثر گذار بر گردشگری طبق دیدگاه ساختار گرایی تجزیه و سپس برخی از عوامل اصلی با نگرش سیستمی تحلیل شده و در نهایت ترکیب و جمع بندی می گردند. استنتاج از داده ها برای نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات به روش کمی و تحلیل داده ها به روش قیاسی استقرایی انجام می گیرد. هم چنین از مدل AHP برای وزن گذاری لایه ها جهت برآورد شاخص های پایدار برای تعیین بهترین مکان برای سایت های گردشگری استفاده شده است.

۸-۱ مدل AHP

یکی از کارآمدترین تکنیک های تصمیم گیری فرایند سلسله مراتبی^۱ که اولین بار توسط پروفیسور ساعتی در سال ۱۹۸۰ مطرح شد. فرایند AHP ترکیب معیارهای کیفی غیر قابل لمس همراه با معیارهای کمی قابل لمس را به طور همزمان امکان پذیر می سازد. این فرایند مقایسه های دو به دو بی آلترناتیوها و معیارهای تصمیم گیری استفاده می نماید. چنین مقایسه نیازمند جمع آوری اطلاعات تصمیم گیرنده می باشد (David, 1983). مقایسات زوجی به تصمیم گیرنده این امکان را می دهد که فارغ از هرگونه نفوذ و مزاحمت خارجی تنها بر روی مقایسه دو معیار یا گزینه تمرکز کند. بعلاوه مقایسه دو به دو بی اطلاعات ارزشمندی را در مورد مسئله تحت بررسی فراهم می آورد. و باعث بهبود عامل منطقی بودن فرایند تصمیم گیری می گردد (مشیری، ۱۳۸۰)

۹-۱ روش گرد آوری اطلاعات

ابزار سنجش و نتیجه گیری وسایلی هستند که محقق به کمک آنها می تواند اطلاعات مورد نیاز خود را به دست آورد. تجزیه و تحلیل و نهایتاً پدیده مورد نظر خود را برای کشف حقیقت گرد آوری نماید. به منظور جمع آوری اطلاعات نخست اسناد و مدارک در ارتباط با جنگل های ارسباران مورد بررسی قرار گرفت. سپس آمار و اطلاعات لازم از کتابخانه ها، شبکه جهانی اینترنت و ادارات مربوطه جمع آوری گردید. در مرحله بعد مطالعات و تحقیقات میدانی از طریق مصاحبه، تهیه پرسش نامه، مشاهده و تهیه عکس آغاز شد. پس از جمع آوری آمار اطلاعات از جاذبه های دیدنی در ارتباط با امکانات و تجهیزات گردشگری نیز اطلاعاتی بدست آمد. و در نهایت جاذبه ها و توانایی های شناسایی شده محدودیت ها، تنگناها، استعدادها و قابلیت های گردشگری ارسباران از طریق تجزیه و تحلیل اطلاعات و تهیه جداول و نمودار و دیگر روش های آماری مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته و نتایج حاصله همراه با راهبردهایی ارائه شده است.

⁴ - analytical hierarchy ahp

۱-۱۰ مشکلات و محدودیت‌های تحقیق

- ۱- متأسفانه کامل نبودن اطلاعات مسئولان و کارکنان مربوطه با مبحث مکان یابی توریسم
- ۲- کافی نبودن و در دسترس نبودن آمار و اطلاعات دقیق
- ۳- همکاری ننمودن نهادها و سازمان‌ها با دانشجویان
- ۴- اتلاف وقت فراوان جهت بدست آوردن ابتدایی‌ترین اطلاعات پایه

فصل دوم

مبانی نظری و تجارب پیشین

۱-۲ مقدمه

با گذشت زمان و با وقوع انقلاب صنعتی و اختراع وسایل نقلیه سریع والسیر و توسعه وسایل ارتباطی بین کشور های جهان و کوتاه شدن زمان مسافرت تسهیلاتی از جهات مختلف برای مسافرت در نقاط مختلف جهان فراهم شد. با فراهم شدن زمینه های سیرو سفرو با مرور زمان گردشگری نوین آغاز شد. که در حال حاضر به عنوان صنعت برتر جهان به حساب می آید. صنعتی که به دلیل قابلیت تحرک در تولید و توزیع خدمات گوناگون به سرعت گردش پول و ایجاد اشتغال که به سودآوری در اقتصاد ملی کشورهای میزبان منجر می شود کمک می رساند. صنعت جهانگردی صنعت تولید و مصرف است و برای بسیاری از کالاها و خدمات تقاضا پدید می آورد و در واقع صنعت جهانگردی صادرات نامرئی محصولات و خدمات است. امروزه نقش گردشگری به عنوان عامل موثر در ایجاد تحول در اقتصاد یک منطقه بر کسی پوشیده نیست از آنجا که پایه و اساس بسیاری از فعالیتهای گردشگری جذابیت های طبیعی است. ارتباط متقابل بین انسان و محیط بر کسی پوشیده نیست در جهان امروز توریسم رویکرد گسترده ای به موضوع اکوتوریسم دارد زیرا مردم در حال سفر به مناطق طبیعی بوده و از چشم اندازهای طبیعی، حیوانات وحشی، گیاهان و... لذت می برند این بخش علاوه بر درآمد زایی نقش مهمی را در محافظت از محیط زیست گیاهی و جانوری ایفا می کند.

۲-۲ تعاریف و مفاهیم

گردشگر واژه «گردشگر»^۱ به مجموعه مسافرت هایی گفته می شود که بین مبدأ و مقصدی با انگیزه های استراحتی، تفریحی، تفریحی، ورزشی، دیداری، تجاری، فرهنگی و یا گذران اوقات فراغت انجام می گیرد و در آن شخص توریست در مقصد اشتغال و اقامت دائم ندارد.

۱-۲-۲ گردشگری

گردشگری به مجموعه فعالیتی اطلاق می شود که در جریان مسافرت یک گردشگر اتفاق می افتد. این فرایند شامل هر فعالیتی از قبیل برنامه ریزی سفر، مسافرت به مقصد، اقامت، بازگشت و حتی یادآوری خاطرات آن نیز می شود. همچنین فعالیت هایی را که گردشگر به عنوان بخشی از سفر انجام می دهد نظیر خرید کالاهای مختلف و تعامل میان میزبان و مهمان را نیز در بر می گیرد. به طور کلی می توان هرگونه فعالیت و فعل و انفعالی را که در جریان سفر یک سیاحتگر اتفاق می افتد را گردشگری تلقی کرد.

¹- Tourism